

УДК 392.33(477.41/.42)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.03.591>

МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ НОВИХ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ПОЛІССІ

Олена КОНДРАТІУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5996-1768>

кандидат історичних наук,
завідувач відділу етнології,

Державний науковий центр захисту культурної
спадщини від техногенних катастроф,
вул. Вишгородська, 21, м. Київ, Україна
e-mail: lenvin2007@gmail.com

Тема весілля дотепер залишається однією з основних серед обрядів родинного циклу українців. Сучасна соціогуманітаристика надає перевагу дослідженням певних реалій в обмежених ареалах. Відтак актуальною є тема щодо механізмів та принципів творення зв'язків свояцтва на Правобережному Поліссі. У запропонованому дослідженні автор ставить перед собою мету висвітлити основні етапи та механізми творення зв'язків свояцтва, проаналізувати роль та значення вербальних формул, предметів-маркерів та хатніх локусів під час цього процесу. Об'єктом дослідження є обрядовість родинного циклу як складова народної культури поліщуків Правобережного Полісся, а предметом — зв'язки свояцтва. Методологічну основу праці становлять принципи об'єктивності та історизму. Для опрацювання польового та архівного, етнографічного, фольклорного й етнолінгвістичного матеріалу були використані методи порівняльного та структурно-функціонального аналізу. Джерельну базу дослідження складають польові записи, зроблені автором та іншими науковцями Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф у комплексних історико-етнографічних експедиціях на території Полісся, під час яких здійснено фіксацію матеріалів за допомогою усного опитування респондентів згідно з попередньо підготовленим запитальником. Тема творення нових зв'язків свояцтва під час весілля недостатньо висвітлена у спеціальних наукових дослідженнях. Цей аспект висвітлений авторами доволі побіжно, без належного аналізу, тому основою роботи є польові матеріали автора.

Ключові слова: свояцтво, весілля, зв'язки спорідненості, терміни спорідненості, Полісся.

Olena KONDRATIUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5996-1768>

Candidate of History (Ph. D),

Head of Department of Ethnology

State Scientific Center of Cultural Heritage Protection

from Technogenic Catastrophes

21, Vyshgorodskaya st., 04114, Kyiv, Ukraine

e-mail: lenvin2007@gmail.com

THE MECHANISMS OF CREATING NEW FAMILY TIES

(based on the data from Right-Bank Polissia)

Among Ukrainian rituals of family cycle wedding is significant one. Modern socio-humanitarianism gives preference to studying certain circumstances in bordered areas. Therefore, the wedding theme that concerns the mechanisms and principles of creating new family ties in Right-Bank of Polissya is very relevant today. The author's goal is to analyze the main stages and mechanisms of creation of new kinship ties and to define a role and significance of verbal formulas, item markers and home locuses during this process. The object of the research is a ritual of family cycle, as a component of the folk culture of polischuks. The subject is kinship ties. The methodological basis of this work is objectivity and historicism principles. The methods for comparative and structural-functional analysis were used to process field and archival, ethnographic, folklore and ethno-linguistic material. The source base of the research consists of the author's field materials and recordings of other scientists of the State Scientific Center of Cultural Heritage Protection from Technogenic Catastrophes in comprehensive historical-ethnographic expeditions on the territory of Polissia. The basis of the work is the author's field materials.

The process of creating new kin relations took place stage-by-stage through all wedding ceremony. At first, we fix the presence of two kins presented in several oppositions: own - alien, old — new. The process of establishing new kin relations is presented not only by in-law terms but also by the vocabulary of wedding ceremony, for instance, wood, drunk down, wedded. Exactly they marked brightly the transition of a bridegroom and a bride from the group of unmarried youngsters to the full-righted members of the community. Foremost, fixing of the accepted decision of becoming a kin took place at verbal level, using towards the new relatives, such terms like svat, svakha, diver (brother-in-law), zovytsia (sister-in-law), daughter, son, father, mother. And yet, through implementation of concrete ritual actions in certain locus of the house: a stove, a pokut' (icon corner) and a threshold.

On each of the stages of a wedding (betrothing, asking in marriage, buying the bride back, connection of candles, distributing round a loaf of bread, meeting of daughter-in-law by mother-in-law, tying up a khustka, equipping a new habitation by a young hostess) there were ritual actions that had for an object to fasten a newly created relation between two families. And the main, after the wedding ceremony was completed, the girl must not only organically come into «alien» locus of her husband, but also find understanding with him and his family.

Keyword: in-laws, wedding, kin relations, kinship terms, Right-bank of Polissia.

Вступ. Весілля — це обряд, що не лише засвідчував створення нової сім'ї, тобто пошлюблення хлопця та дівчини, а й змінював сімейний, родинний та соціальний статус усіх його учасників: молодят, їх батьків та найближчих родичів. А відтак, руйнувалися одні зв'язки та виникали інші. Саме тому весілля мало особливу значимість не лише для наречених та їх родичів, а й усієї громади.

Сучасна соціогуманітаристика надає перевагу дослідженням певних реалій в обмежених ареалах. Відтак *актуальною* є тема щодо механізмів та принципів творення зв'язків свояцтва на Правобережному Полісся, оскільки дає можливість виокремлення їх позитивного конструктивного потенціалу задля використання прийдешніми поколіннями.

Мета статті — висвітлити основні етапи та механізми творення зав'язків свояцтва; проаналізувати роль та значимість вербальних формул, предметів-маркерів та хатніх локусів під час цього процесу.

Джерельна база. Початком студій, що були присвячені дослідженню впливу вербальних формул, предметів-маркерів, хатніх локусів на механізми творення інституту свояцтва, стали праці дослідників традиційного весільного обряду, зокрема М. Сумцова [1], Ф. Вовка [2], Н. Здоровега [3], В. Борисенко [4; 5; 6], І. Несен [7; 8], П. Романюка [9; 10] та ін. Джерельну базу нашого дослідження складають польові записи, зроблені автором та іншими науковцями Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф у комплексних історико-етнографічних експедиціях на території Полісся [11]¹.

В процесі роботи були використані методи порівняльного та структурно-функціонального аналізу для опрацювання польового та архівного, етнографічного, фольклорного й етнолінгвістичного матері-

алу. Для роботи з науковою літературою застосовувався *метод* критичного аналізу.

Основна частина. Творення нових родинних зав'язків відбувалося поетапно впродовж усього весільного обряду. Першочергово фіксуємо наявність двох родів, представлених кількома опозиціями: свій-чужий, старий-новий. Поступові зміни у стосунках передбачали, що по завершенню обряду переходу чужий рід для молодят стане своїм, «старе» (холостяцьке) життя лишиться позаду й відкривається шлях для життєдіяльності молодих. Процес встановлення нових родинних зав'язків представлений не лише термінами свояцтва, а й лексикою весільного обряду, остання яскраво маркувала відповідний етап цього процесу.

Для молодого та його родини чужою, незрозумілою була дівчина, яка мала стати частиною їх сім'ї. Рід дівчини практично не розглядали як об'єкт змін, оскільки його відвідування було епізодичним та не передбачало щоденного спілкування. Дівчині було складніше. Після весілля вона мала не тільки органічно влитися в «чужий» локус свого чоловіка, але й знайти порозуміння з ним та його сім'єю. Тому для неї чужими були — її чоловік, його родичі, його дім. Найяскравіше зміна семантики опозицій чужий-свій, з урахуванням позиції суб'єкта, простежується у весільних піснях.

На заручинах, коли дівчина лише вступала у фазу переходу, рід майбутнього чоловіка видається їй вороже налаштованим. Спостерігаємо чітке протиставлення своїх найрідніших людей (батька, матері, братів та сестер) чужому роду (свекру, свекрусі, діверу, зовиці, ятрівці), що асоціюється зі словами — невірні та злі. «Ой на морі да й на яворі, / Там купалося два янголи. / Купаймося, да й не гаймося, / На заруччє поспешаймося, / Там Галина заручається, / Од батечка й одрекається. / Од батечка да й од рідного, / До свекорка да й невірного. / Од матінки та й од рідної, / До свекрухи та й невірної. / Од братика та й од рідного, / До дівера та й невірного» (с. Кухарі Ів. К., запис — ЄЄВ) [11]. Брати та сестри майбутнього чоловіка співвідносилися дівчиною із чорними берегами; життя у рідних батьків — з літом, а заміжжя — із зимою: «Ой ти, річко й, річко й бистрая, / Й да чого ти ж стоїш тихая? / — Ой як же м'ні тихенькій не бути, / Й уптели жи мене й калюги. / Й уптели жи мене й

¹ Для порятунку історико-етнографічної спадщини та відповідно до завдань Національної програми мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи, було створено Історико-культурологічну експедицію Мінчорнобиля України. З 1994 по 2007 рік відбувалися зміни творчих колективів науковців-одномудців зібраних Ростиславом Омеляшком. З 2007 року він очолив Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, що фокусує свою увагу над створенням Чорнобильського науково-інформаційного фонду, до якого увійде вся зібрана інформація з теренів Українського Полісся.

калюги / *Ше й чорненькій й береги. / — ... Надєчко й молода, / Да чого ти жи сидиш смутная? / — Ой як же м'ні смутненькій не бути, / Й уплели ж мене й калюги. / Плели ж мене й калюги / Ше й чорненькій й береги. / Й а по лівому — зовіци, / Ой мого Йваночка й сестрици. / Й а по правому — й діверки, / Усе мого Йваночка й братики» (с. Судче Люб. В., запис — РПЮ) [11]; «Було літо, було літо / Да й стала зима, / Пусіяла чорнобривці / Дай замуж пошла...» [12, с. 99].*

Розрив дівчини з власними батьками та родиною сприймався нею як кінець зрозумілого, вільного та безтурботного життя: «Казав же ти, да мой татоньку, 2 / «Не дам, не дам тебе, доненьк...» / Пришли свати — й од себе одаєш, 2 / Десь ти мене да й не жалуйш... / Десь ти мене да не жалуєш, 2 / Що ти мене світ зав'язуйш... / Да тоненьким платочком 2 / Из чуженьким синочком. / Тоненькою павутиною 2 / Из чужою да дитиною...» (с. Поляни Бер. Р., запис — КОВ) [11]. Натомість дівчина турбується за свою подальшу долю: «Отдайте мне мати / Де хороше в хати. / Де зовиця, як сестрици / Свекруха, як мати / Де зовиця, як сестрици / Свекруха, як мати / Де дівері молодіє / Люблять жартувати. / Один кивне, другий моргне / Третій зажартує, / А мій милий-чорнобривий / Нагайку готує» (с. Лахвичі Люб. В., запис — КОВ) [11].

Для традиційної сім'ї питання поріднення було ключовим, оскільки передбачало можливість зміцнення її матеріального та соціального становища. Польові матеріали, зібрані на початку ХХІ ст., засвідчують, що на досліджуваній території до середини ХХ ст. питання укладання шлюбу між дітьми було в компетенції отця-матері: «Батьки зйдуться, подивляться, побалакають та й поженять. Хоч і не хочуть, та як батьки согласні, то мусять» (с. Михалин Сарн. Р., запис — КОВ) [11].

Зазвичай безправними у вирішенні питання щодо свого одруження були як хлопець, так і дівчина: «А, моє дєточка, убивали, шоб ішла замуж. А ні вона не хоче, а ні вон її не хоче. О Бо! Хай Бог не дає, одверне і заступить. Як колись було не хоче, хай вон кривий, нехай вон слепий, захотели батьки — це ти за його замуж ити» (с. Більська Воля Вол. Р., — ЦРВ) [11]; «Батьки всім вибирали (пару. — О. К.). Дід бігав дивитися (на майбутню

дружину. — О. К.) у друге село» (с. Богуні Бер. Р., запис — КОВ) [11]; «Вун хотів на менший, молодий, а змусли батьки брати старшу та більшу — бо поля багато (за нею давали. — О. К.)» (с. Чебель Сарн. Р., запис — КОВ) [11].

Щоправда, батьки могли завчасно потурбуватися про те, щоб їх діти вели дружбу з тими, хто їм подобається, відтак вибір майбутнього чоловіка / дружини ставав менш болісним, як свідчив етнограф В. Кравченко, у свята запрошували їх на «бєсїду» і за чаркою вирішували питання про одруження ще задовго «до сватів» [13, с. 152].

Для традиційної поліської громади велика та дружня родина була однією із умов матеріального та соціального добробуту, тому до вибору майбутніх сватів підходили досить ретельно. Перше зближення двох родин відбувалося вже на сватанні: «Хто каже, заручини, хто запоїни, а хто каже в свати» (с. Мульчиці Вол. Р., запис — ЦРВ) [11]. Для досліджуваної території характерним явищем було залучати до сватання значну кількість близьких родичів хлопця [10, с. 110—113; 14, с. 107]. У свати йшла вся «родина: хресні, батьки, там брати, які в молодого є. Забирали всіх рідних і всі ішли» (с. Літвиця Сарн. Р., запис — КОВ) [11]. Примітно, що на Правобережному Поліссі у свати йшли не тільки чоловіки, а й жінки: «Мамо, а чо це у вас новий фартух?» а вона: «Сїну, я тобе сьогодні жонку висватала» [7, с. 30]; «Батьки і хрищонїї, і ше як є хто з родичів, ну брат рідний, чи сестра, чи тьотка. Всі ишли» (с. Мутвиця Зар. Р., запис — ЦРВ) [11].

Головними розпорядниками цього передвесільного етапу були свати. Зазвичай старшим сватом ставав хресний батько молодого, а за його відсутності — інший близький родич, якого надалі іменували «почесним» батьком молодого: «Ето в свати живих іде і батьки його рідні, і почесні батьки — наживаються, то хресні» (с. Любиковичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11]. У будь-якому разі сват виконував роль довіреної особи, яка за дорученням хлопця або його рідних сватала обрану дівчину [15, с. 66]. Можливо саме через значимість цієї персоні і покладену на неї відповідальність на значній частині Правобережного Полісся перша зустріч родин молодят представлена відповідними спільнокореновими словами: «свати», «сващени», «сватачі», а також словосполученнями: «в свати», «ходити в свати» тощо.

Досліджуючи народну звичаєвість, О. Єфименко дійшла висновку, що в селянському середовищі XIX ст. укладання шлюбів нічим не відрізнялося від будь-якої іншої угоди [16, с. 9]. Проте, на думку М. Гримич, цей момент взаємного зобов'язання між сторонами був актуальним лише для селян з великими статками, — саме в таких родинах спостерігається прагнення чітко зафіксувати розмір приданого, умови його передачі тощо [17, с. 12]. На початку XX ст. про шлюб в селянському середовищі, як відверту форму «купівлі» шлюбної пари говорити не доводиться, однак рудименти принципу укладення шлюбу, як вигідної угоди щодо «купівлі» невістки (рідше — зятя), — залишилися [3, с. 39]. Тому не дивно, що на сватанні більшість діалогів між сватами розпочиналися зі сталих алегоричних конструкцій щодо купівлі-продажу. Найчастіше така розмова розпочиналася із виказування наміру представниками родини хлопця купити товар: «*ми хочим купити теличку*» (с. Більська Воля Вол. Р., запис — ЛНМ) [11]; «*чи корови не продаєте*» (с. Полиці Воля Вол. Р., запис — КОВ) [11]; «*у вас є теличка продать?*» (с. Буда Голубієвичі Нар. Ж., запис — КОВ) [11]; «*ми чули, що у вас тьолочка добра продаєтца*» (с. Перекалля Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. У цьому контексті В. Кравченко ще на початку XX ст. зазначав, що не лише після укладання шлюбу, а й звичайного акту купівлі та продажу можна було почути звертання поміж продавцем/покупцем «сват» чи навіть «сват по такому предмету» [13, с. 541]. Таким чином, свати здійснювали укладання наміру про угоду на шлюб дітей, а фактично — поріднення двох родин.

Саме з цього моменту розпочиналися зміни у стосунках між родичами молодят. Сватання — це момент відліку, від якого батьки дівчини та хлопця вважали один одного своїми, а номен «сват» ставав першим із цілої низки термінів свояцтва (дівер, зовиця, ятрівка, свояк, свість). У спілкуванні між собою представники обох родів починали активно використовувати терміни «сват» та «сваха». Його вживали у спілкуванні не лише між собою, а й з третіми особами. Батько молодого, частуючи своїх гостей, промовляв: «Ну, добрі люди, милості просим до мого свата» [18, с. 93].

Незважаючи на наявність персоніфікованих термінів свояцтва, термін «сват» могли вживати для номі-

нування будь-кого з близького кола молодят: батьків, братів, сестер, тіток, дядьків, інших зятів та невісток. «*Бачте, мого чоловіка сестра — зовица, а брат мені дівер. А вже мої (йому. — О. К.) — то свояки. Ну, а всю родню так само свати називаємо*» (с. Любиковичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11].

Якщо передвесільний цикл відвідувань родини дівчини скорочувався до одного разу, тоді на сватанні відбувалося урочисте закріплення досягнутої угоди про намір поріднитися. За цих умов фіксуємо обов'язкове розпиття могоричу та обдаровування усіх сватів (родичів молодого) подарунками: «*На сватання — подарки. Хоч светри, хоч кохти, хоч хустки. А раніше полотно, намітки давали. А свекрусі, хресной — хустки*» (с. Кривиця Дубр. Р., запис — КОВ) [11]; «*Вона дарить їм уже там. Там хустку. Чи якусь рубашку, як батьку. А матері яку-то хустку*» (с. Велимче Ратн. Р., запис — КОВ); «*Наче в одних було, ну вона молодша, вони були з другого села, багатіє, дак аж сорок душ прийшли у свати, і всіх поперецьзували хустками, колись казали галузки*» (с. Рудня-Вересня Ів. К., запис — КОВ) [11].

Коли ж перед весільний етап ще зберігав кількаразове відвідування родини молодого, тоді на сватанні з її боку, зазвичай, були присутні лише хатні, а на запоїнах обов'язково збирався весь найближчий рід. Від хлопця приходили хресні та рідні батьки.

Основним моментом, який санкціонував закріплення нових родинних зав'язків, було виконання обрядодій з хлібом та горілкою, що символізували згоду. За звичаєм, «*...мати молодіє виносить буханку хліба і вони приносять, і тоді вона перекладає. Три рази перекладає. Тоді вже гету, молодого буханку хліба беруть, оставляють удома, а вже молодіє забірають вони*» (с. Задовже Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. Або ж хліб, принесений сватами, «*розламують і роздають* (присутнім. — О. К.)» (с. Мульчиці Вол. Р., запис — ЦРВ) [11].

У поліських селах побутовали два варіанти звичаю домовленості про шлюб з використанням хліба: обмін хлібом між сторонами та розламування (розрізання) хліба, принесеного сватами.

Після отримання позитивної відповіді свати молодого викладали свій хліб і горілку, сідали до столу, разом розпивали «могорич», наче під час купівлі-продажу товару і таким чином закріплюва-

ли досягнути угоду. Чаркування між двома родинами відбувалося з дотриманням певних правил етикету. Першим чарку підіймав хазяїн дому. Він випивав її до майбутнього свата — батька хлопця. З часу запоїн вони називали один одного «сват», а матір — «сваха». Ця лексика визначала їх родинні зв'язки й залишалася на все життя. В цю мить дівчини могло й не бути в хаті: «Вун казав, шо в свати прийдуть, я дома не лишилася, пошла на вечерки. Мене вже потом покликали» (с. Череваха Ман. В., запис — КОВ) [11]. Дівчина кланяється гостям, віталася з батьками хлопця. Батько жениха перепивав до неї: «Здорова, Наталко! — На добре здоровічко! — Наливши для неї горілки, говорить: — Дай Баже, доню, щоб ви уже були в пари» [19, с. 103]. Щоб засвідчити свою згоду, дівчина мусила випити піднесену їй горілку: «Пришла моя дворідня сестра до мене та каже: «зайди в хату». Вже тако, вся родня оддавала, шо то було робить... Як я зайшла в хату сують душника в мою руку. Боженьку, я даже не знала думати (про заміжжя. — О. К.), ше не хочу. Ну взяла того душника, випила» (с. Стрільськ Сарн. Р., запис — КОВ) [11]. Зважаючи на доволі розвинену у народній культурі систему комунікативних знаків, випита дівчиною горілка слугувала знаком її згоди на шлюб: «Я не знала, що їм казати, да мусіла рушнічки в'язати, я не знала, шо їм говорити, да мусіла гарилочки піти» [7, с. 32].

Прийняте рішення закріплювалося вербально. До активного лексику кровних родичів молодят входили нові терміни свояцтва: сват, сваха, тато, мама, дочка, син. Звичною справою було «як тоді за столом першу горілочку вип'єш, де й кажи «тату» й «мамо». І так будеш казати все» (с. Яполоть Кост. Р., запис — КОВ) [11]; «Вже мамо, бо в нас свекруха не кажуть. Зразу того вечора — мамо. Мамо і всьо. Той каже на тую мамо (зять на тещу. — О. К.), та — на тую (невістка на свекруху. — О. К.)» (с. Кривиця Дубр. Р., запис — КОВ) [11]; «Зразу. Воно вже й после сватання. Обично називають, посваталися: «Добрий день, мамо чи тату!» — як десь стрінутьця» (с. Судче Люб. В., запис — КОВ) [11]. Під час застілля й перепивання чарки один до одного засвоєння нових термінів свояцтва продовжувалося. Цей факт був зауважений ще О. Кольбергом: батько молодого тричі

пив горілку до батька дівчини з дерев'яної ложки зі словами: «Здаров, свату!» [19, с. 105]. Вживаючи терміни свояцтва, зацікавлені сторони вже на етапі сватання (запоїн), ще до юридичного оформлення шлюбу, маркували свій майбутній статус.

Між тим, могла відбуватися ще одна гостина у домі дівчини — змовини чи заручини. Частування відбувалося за участі найближчих представників обох родів: рідних та хрещених батьків молодят, одружених братів та сестер, дядьків та тіток тощо. Показовим було те, що для сватів (батьків нареченого) відводили найбільш почесне місце — на покуті. Сватам співали: «Іде сват до свата / Де багатая хата / Да бодай тая хата / Да на век богата» [19, с. 104], вихваляли їх чесноти: «Де були, то бували, Де були, то бували, / Нигде так нивідали, Нигде так нивідали, / Єк у нашого свата: Єк у нашого свата: / Всі столи тесовії, Всі столи тесовії, / Скатерті шовковії, Скатерті шовковії, Скатерті шовковії, / Напитки медовії. Напитки медовії» (с. Ветли Люб. В., запис — КОВ) [11].

Важливе значення у процесі творення нових родинних стосунків, крім спільного частування, відігравав обмін подарунками. Зазвичай перший з них відбувався на заручинах. Якщо до середини ХХ ст. родину хлопця обдаровувала мати нареченої (деінде за мовчазної участі дочки, яка лише підносила дари) [19, с. 104], то в подальшому подарунки стала вручати сама молода. З кінця ХХ ст. відбувається не лише обдаровування родини хлопця, а й обмін подарунками між майбутнім подружжям: «Поцілуваліся, то ставалі. Вона його пов'язала — рушника давала, і рубашку мусіла дати. Він їй перепів браслета чи шось на руку» (с. Кривиця Дубр. Р., запис — КОВ) [11].

Вдале залагодження батьками питання про поріднення яскраво відображене у необрядових піснях, що виконували на сватанні (заручинах, запоїнах): «Ой ковала зозуленька на роше, / Висватала невісточку й до души. / Ой ковала зозуленька на вешне, / Висватала невісточку под мислі. / Ой кувала зозуленька в садачку, / Висватала невісточку за дочку. / Ой ковала зозуленька ковала, / Вона мені правдоньку казала. / Вона мені правдоньку казала, / Вона мені й вернень коковала» (с. Кривиця Дубр. Р., запис — КОВ) [11]; «Гороше, гороше, / Сіємо тебе хороше. / Ой при долу, при долинци, /

При щасливій, при годинці. / Як ми сюю дочку годували, / То ми Бога прохали. / Дозволь нам, Божейку, / Сьому дитяті весіллячка дождать» [19, с. 203]. Зі змісту цих пісень зрозуміло, що майбутня шлюбна «угода» цілком задовольняє обидві сторони. Батьки дівчини знайшли для неї хорошу партію, а батьки хлопця — гідного члена своєї сім'ї.

Не менш важливим було проголошення своїх намірів на поріднення перед громадою. Після отримання усної згоди на шлюб родина хлопця у якості матеріального підтвердження позитивного рішення родини дівчини демонструвала пляшку, в яку на місце розпитої горілки насипали зерно: *«Посля вже ту горілку випивають і вже молода насипає зерном ту бутилку. Зав'язує ленту красную, і зверху затикає вовною»* (с. Задовже Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. Цей особливий атрибут прикрашали квіткою, стрічками чи обв'язували червоною ниткою. При поверненні додому його показували зустрічним односельцям як беззаперечний знак того, що невдовзі варто чекати весілля. Давній звичай оприлюднення сватання був зафіксований у селі Олено Камінь-Каширського р-ну Рівненської обл.: на знак того, що «свати» завершилися вдало, дівчата та хлопці встеляли дорогу від двору молодого до двору молодої соломою: *«(Як. — О. К.) колись, то так і тепер все рівно стелили дурогу. Тим що пушили свататися, ту ми беремо сулому і дорогою стелемо. Шоб їм було мягко йти назад. І дівчата й хлопці. Ага, бу в них пушили в свати. А тепер, то вже що робиться... Пузакідають тирсою село, дурогу. Би їде три підводи, би їм треба дати три літри гурівки. І вуни так зарубляють субі муррич. Наберут і пу тій дорозі його рузсівають. Потім вітер носить град. Але так робиться. А кулись ту трошки пукинули суломи, то сватання обов'язково стелиться, — і кулись і зараз, то як пушили свати, то за їми йдот пу дорози»* (с. Олено К-Каш. Р., запис — ЛНМ) [11].

Домовленості, досягнуті на заручинах, були непорушні. Підтвердженням цього є особлива назва заручин — «мале весілля», що побутувала у деяких селах Правобережного Полісся [4, с. 112]. Це одним підтвердженням серйозності наміру обох родин свідчить той факт, що на Київському, Рівненському та Житомирському Поліссі хлопці після сватання міг залишатися ночувати у засватаної дівчини. Спільні ночівлі були звичною нормою поведін-

ки та не передбачали стосунків інтимного характеру. Окрім того, вони допомагали молодим познайомитися ближче: *«Але вони чесно ведуть себе, бо после їм увстид і матци тоже неслава»* [19, с. 103]. За твердженням сучасної дослідниці М. Маєрчик, такий звичай був поширений не лише на Правобережному Поліссі, а фіксувався і на Чернігівщині, Слобожанщині, Північній частині Поділля та Полтавщині [20, с. 106].

Серед основних способів відмовитися від поріднення було неприйняття принесених сватами хліба та горілки: *«на сватання приходив з хлібом. Як не згоден, то забирав він назад хліб»* [14, с. 138]. Зазвичай вираження незгоди передавалося за допомогою вербальної формули-алегорії: *«Нема ні телички, ні молодої»*. При тому найчастіше батьки нарікали на молодий вік дівчини: *«Наша теличка спиною не чухається, а молода навіть до печі не тулиться»* (с. Миколаївка Єм. Ж., запис — ЦРВ) [11].

Після укладання угоди про намір поріднитися вже на цьому етапі родичі молодят закріплювали за собою сталі терміни свояцтва. Натомість їх діти, що лише ввійшли фазу переходу, за час весілля приміряли на себе низку спільнокоренових назв — «молодий» та «молода», «князь» та «княгиня», що на досліджуваній території активно вживалися до кінця ХХ ст. [5, с. 162]. Ці терміни символізували перехід хлопця та дівчини до іншої соціально-вікової групи, як у родині, так і в громаді. Об'єднанням молодят у пару відбувалося поетапно через проходження ними усіх етапів перед весільного циклу: сватання, запоїни, заручини, вінчання, злучення свічок та посад, покривання молодої, шлюбна ніч. Під час цього їм присвоювали спільні найменування, що відповідали етапу переходу, на якому у конкретний момент весільного дійства вони перебували. *«Да рубайте калину, / Вистеляйте долину. / Молодуй й молодому, / Аж до Божого дому»* (с. Велика Цвіля Єм. Ж., запис — ЦРВ) [11]. Ці парні маркери — «засватана» / «засватаний», «заручена» / «заручений», «запита» / «запитий», «звінчана» / «звінчаний» могли вживатися не лише разом із іменем особи, а й як самодостатній номен. Досить виразно етапи переходу відображені у текстах весільних пісень: *«У полі берізка розвіта / Дай вже й наша Ганьочка запіта». / І в полі дубочок розвитий, / І нашій Іванко запитий»* (с. Серники Зар. Р., за-

пис — ЦРВ) [11]; «Соколю, соколю, / Високо й літаєш. / Високо літаєш, / Далеко й чуваєш. / Ой залети, соколеньку, / Та й до мене додомоньку. / Та й до мене додомоньку, / Скажи моєму (й) батень(ку). / Що я вже й запився, / Що я й заручив(/и/ся)» (с. Велика Глуша Люб. В., запис — РЮП) [11]; «Добрий вечур, тещейко, / Топер я твуй зятейко. / Вчера був наречений, / А тепере звінчений» [21, с. 161—196].

Вочевидь, від ознаки вираженого лімінального стану молодих беруть свій початок фразеологізми «сидить, мов засватана», «стоїть мов засватаний». Звісно, передусім ідеться саме про молоду, адже її не залучали ні до яких весільних приготувань — уважалося, що така активність накличе нещасливу долю на майбутню сім'ю: «Якось одна молода сама пішла в ліс вільце рубать, а дружкам на весіллі у неї навіть їсти не дали. То з чоловіком вона розійшлася, і у війну його вбили» [7, с. 170].

З часом зі зникненням великої патріархальної сім'ї, а отже і тотального контролю батьків над долею дітей, у весільному обряді також відбулися значні зміни. Як засвідчують польові записи, зроблені на початку ХХІ ст., молодятам із 70—80-х рр. ХХ ст. вже не була притаманна повна пасивність на весіллі. Молоді більш вільно відстоювали власні побоювання при виборі пари: «Ми вже саміє вибирали. Батьки в теє на мішались» (с. Поляни Бер. Р., запис — КОВ) [11]; «хто їх (батьків. — О. К.) послухає...» (с. Череваха Люб. В., запис — КОВ) [11]. Окрім того, майнова доцільність укладення шлюбу відходила на другий план: «Тоді вже приходять у свати, а батько каже, а куди ж ти пойдеш вон бідний. Бідний, то в Вас є. Свого дасти, то буде йому, буде і мне» (с. Ремчиці Сар. Р., запис — КОВ) [11].

Молоді беруть активну участь у обрядах перед весільного етапу. Молода самостійно обдаровує родину хлопця, що раніше робила її мати або заміжня сестра. Цей процес супроводжувався виголошенням вербальних формул: «Дарую хустину, щоб прийняли мене за рідну дитину» та «Дарую сорочку, щоб прийняли за дочку» (с. Малі Телковичі Вол. Р., запис — ЦРВ) [11]. У такий спосіб вона намагалася закріпити свій майбутній статус у родині чоловіка.

Однією з головних змін була участь у виконанні дій, що мали юридичну санкцію, зокрема обмін хлі-

бом на сватанні: «Дівка дає свій хліб, а вони той хліб вже поміняють. Коли обмінялись хлібами, то вважалося, що «дівка вже запитая» (с. Локниця Зар. Р., запис — ЦРВ) [11].

Ці зміни були досить значущими, оскільки вносили корективи у встановлені віками механізми творення зв'язків поріднення, а головне — закріплювали за молодими право на самовизначення та більш активну участь у весіллі.

На Правобережному Поліссі побутувала традиція зустрічі представників двох родів не лише на території молодої, а й — молодого. Досить часто така гостина («мери», «міри», «виглядини», «оглядини», «печоглядини», «квітка») відбувалася під жартівливими приводами: необхідності обміряти молодого, щоб знати, який одяг йому шити, порахувати образи та колки, де молода вішатиме свої утиральники, рушники, набожника тощо: «В міру тоже родня йде, там чоловік п'ять, шість йде жінок — хресна і братиха, я не знаю, ше которась сестра ходила. А на цій мірі помірають окна, стола помірають, треба ж настолницю на стол» (с. Малі Цепцемичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11]; «В меру таких лучих, старших то вже їх висілають. А шо вони міряли, так оно будто кажуть шо мірали, а там вони нічо і не мірали» (с. Селець Дубр. Р., запис — КОВ) [11]. Батьки хлопця їх «приймали, вгощали» (с. Бутейки Сарн. Р., запис — КОВ) [11]. Не викликає сумнівів, що головною метою такого візиту передусім були «оглядини» статків хлопця, а отже — майбутнього господарства дівчини. Примітно, що родину хлопця відвідували лише заміжні жінки.

У деяких районах Середнього Полісся траплялася ще одна жіноча гостина у родині хлопця. Молода, що в інших досліджуваних районах запрошувала на весілля лише свій рід, ішла просити свекруху. Зафіксовано кілька варіантів, що різнилися лише у часі виконання. До свекрухи заходили або перед тим, як іти просити свою родину: «Спершу молода йшла просити свекруху, а далі свій рід» [22, с. 304], або ж перед самим вінчанням: «Інколи молода запрошувала її зранку у весільний день разом із дружкою» (с. Березники, Велика Глумча Єм. Ж., запис — ЦРВ) [11].

Паралельно з тим, як відбувалося зближення молодят та їх родин, фіксуємо поступове віддалення ді-

вчини від звичних її локусів: молодіжної громади та батьківського дому.

Після сватання, тобто з початком творення нових родинних зав'язків, дівчина вже не ходила на досвідки та вечорниці, а весь час залишалася вдома, з батьками та готувалася до весілля. «*Чи ни будеш, Маринка жалкувати, / Як ми вийдем на Юлоньку всі гуляти, / Да під твує вікенечко підбігати, / Да твуєї дай матінки дай питати — / Чи є вдома дай Маринка чи нема — / Нехай вийде на юлоньку з нами погуляє?* — / Обизвлася матінка, що нимає, / Нехай свує голяннечко забуває. / А вуна матінки не послухала — за свитку дай гуляти. / Иван — Марійку за рученьку дай — ду хати» [23, с. 98]. Досить часто подруги збиралися у домі засватаної дівчини. Інколи навіть допомагали підготувати їй придане («на вечурках. — О. К.) ми одной помагали... нашивали, ткали... в неї матири не було, вельми бедно жили, а свати пришли... придане треба. Тьотка каже, помогіте дівки. То ми нашивали...» (с. Лахвичі Люб. В., запис — КОВ) [11]. Тема прощання з дівочтвом та молодіжною громадою представлена численними текстами весільних пісень: «*Надбраноч, товаришкі, бо вже йду, / Не віходьте на уліцу, бо я й не пойду. / А я з вамі, товаришкі, ізросла, / Лучча була товаришка, / а як сестра. / Не єдную постельнку прослала, / Не єдного кавалера / а й осмеяли. / Не єдного кавалера й осмеяли, / Не єдного за ворота одослала*» (с. Хотин Бер. Р., запис — РЮП) [11]; «*Ти дівочко, товаришко наша, / Помінеться тобі розкош наша, / Суботнеє завиваннейко, / А недельное убіраннейко*» (с. Корощино Ол. Ж., запис — ЄЄВ) [11]; «*Ой надбраноч, моє дівочкі, / Я вам кідаю свої веночки. / Да й на неділейкі їх надавайте, / Щогодіночки мене спомінайте*» (с. Кричильськ Сарн. Р., запис — КОВ) [11].

Змінювалися стосунки дівчини з власною родиною. Всі готувалися до її переїзду у дім чоловіка. Хоча юридично вона ще не була членом іншої родини, а фактично її вже не вважали за свою. Різним аспектам прощання дівчини з родичами присвячено чимало весільних пісень.

Пісенні тексти, що були присвячені прощанню зі своєю родиною, можна згрупувати у кілька основних блоків:

1) пісні-повчання. В них рідні молодій переконали її, що вона має бути покірною та працьовитою, оскільки саме ці якості завжди найбільше цінувалися у невістці: «— Скажи, матюнку, шо мні робити, Скажи, матюнку, шо мні робити, / Ох ек не схоче симне любити? Ох ек не схоче симне любити? / — Вчися, дітятко, рано вставати, Вчися, дітятко, рано вставати, / Рано вставати, пізно лягати. Рано вставати, пізно лягати. / Хутко ходити, добре робити. Хутко ходити, добре робити — / Буде, дітятко, симне любити» (с. Велика Глуша Люб. В., запис — КОВ) [11]; «*Ой корися, донейко, корися, / Старейкому, малейкому вклонися*» (с. Бірки Люб. В., запис — КОВ) [11]; «— Батейку, розвинчай мене. Батейку, розвинчай мене. / Іздойми вінец з мене. Іздойми вінец з мене. / — Не можу розвінчати, Не можу розвінчати, / Як з тебе вінця зняти. Як з тебе вінця зняти» (с. Бірки Люб. В., запис — КОВ) [11];

2) про стосунки молодій з братами та сестрами майбутнього чоловіка. Саме вони разом зі свекрами створювали відповідний мікроклімат у родині: «... *Чи багато дружок брати? ... / Бери й зовиці, бери й сестриці, ... / Сажай зовиці всі коло себе, / Що ласкаві для тебе!*» [24, с. 108]; «*Ой дай мені, Боже, девер, деверку / А зовици не одной, / Бо зовици подільниці все будут подедати, / А деверки чорнобровенькі все будут жартувати*» (с. Малі Цепцевичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11]; «*Ой поспікала сім понедилку, й п'ятниці ни одной, / Ой суди, Боже, да й сим диверу, зовици не одной. / Ой бо дивери ... вмють діло робити, / Ох, а зовици — на вечорниці, не хочут ложок мити*» (с. Немовичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11];

3) про втрату дочки-працівниці: «*Зажурилася, засмутилася дівочина мати, / Що годувала, що колихала — нима ким посилат... / А згодувала — звиселилася жинишкова й мати: / Ни годувала, ни колихала — має ким посилат...*» (с. Проходи Люб. В., запис — КОВ) [11]; «*Ой побачиш, матюнку, без дочки, / Як поростуть під лавкою козячки. / Будеш, матюнку, збирати, / Будеш свою доненьку споминати. / Була в мене доненька не ленива, / Щосуботи лавоньки помила. / Щосуботи лавоньки помила, / Щонеділі по ягодки ходила*» (с. Любиковичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11];

4) переймання дівчиною своїм майбутнім у новій родині: «Отдайте мене, мати / Де хороше в хати. / Де зовиця, як сестрици / Свекруха, як мати / Де зовиця, як сестрици / Свекруха, як мати / Де дівері молодіє / Люблять жартувати. / Однин кивне, другий моргне / Третій за жартує, / А мій милий-чорнобривий / Нагайку готує» (с. Лахвичі Люб. В., запис — КОВ) [11].

Фактично, наведені тексти засвідчували незворотність зробленого кроку, що передбачав розірвання стосунків із кровними родичами та побудову нових зв'язків свояцтва з родиною майбутнього чоловіка.

Певну пасивність на весіллі зберігали і рідні батьки молодят. За ними закріплювалося досить незначне коло обов'язків. Перш за все, батьківське благословення, яким супроводжувався кожен етап весільного обряду: «Благослові, батько й мати, молоду вбирати. А вони кажуть: «Бог благословит, і ми благословимо» (с. Кричильськ Сарн. Р., запис — КОВ) [11]; «То то вже як їдуть до венця тоді брат водить її кругом стола обводить три рази от, і тоді вже сідає одне напроти другого. Сядуть да вже батьки поблагословлять їх да вже вони йдуть в двері да їдуть до венця» (с. Малі Цепцевичі Сарн. Р., запис — КОВ) [11] тощо. Поширеним було переконання, що рідна мати не повинна місити коровай, а батько — робити весільної свічки. Всі ці обов'язки входили до компетенції хрещених батьків: «Найчастіше сукав батько хрищоний, а ні, то свуй батько, рідко» (с. Полиці Вол. Р., запис — ЛНМ) [11]. Подекуди в той час, коли хрещена мати розчиняла коровай, рідні батьки стояли під сволоком хати та молилися (Єм. Ж., запис — ЦРВ) [11]. Надмірна активність батьків вважалася поганою прикметою. Тому батько ніколи не заводив молодого / молоду / молодих на посад, — це робив хрещений батько / старший сват / дружко; батьків не було під час вінчання — їх знову заступали хрещені; деінде хрещена мати допомагала дружці розстеляти молодим весільний рушник: «Хрещона пуд ноги стелила, гроші клала» (с. Кухітська Воля Зар. Р., запис — ЛНМ) [11]; обряди злучення свічок молодих, покривання молодої також могла здійснювати не рідна, а хрещена мати (будь-яка заміжня жінка з роду). Показовим є те, що в разі смерті хрещених їх обов'язки на весіллі, найчастіше, переходили

ли до найближчих родичів померлих, скажімо, брата чи сина: «Мій брат загинув, то я в туї дівчини, його хрещониці, на весіллі вже був за батька хрещеного» (с. Деревок Люб. В., запис — КОВ) [11].

Як бачимо, більшість головних функцій, а саме — дотримання ключових весільних ритуалів, перебирала на себе хрещені батьки наречених чи найближчі одружені родичі молодят. На час весілля їм присвоювали спеціальні назви — старший сват / сваха, головатий батько / мати, названий батько / мати, посажений батько / мати.

Для творення нових родинних зав'язків особливе значення мав обряд з'єднання свічок. Він відбувався за присутності родичів молодого та молодої — «миру»: «Мир з миром да мирується / Сваха з свахой да цілюються / На сінечном порозі / Да й на лютот морозі. / Да все люде дивувалися, / Як дві свашки цілувались, / На сінечном порозі, / Да й на лютот морозі» [7, с. 310]. Сама назва «мир» є доволі символічною, адже йшлося про сільську громаду, що виступала гарантом шлюбного договору. Етнологиня І. Несен звернула увагу на спільність походження та семантичний зв'язок слова «мир» на означення певної соціальної структури, якій притаманні договірні функції та «Митра» — аравійського та ведійського божества, який вважався втіленням ідеї договору та дружби, а також відповідальним за соціальну організацію і облаштування «людського» всесвіту [7, с. 104]. Тож слово «мируватися» якнайкраще передавало головну мету обрядового з'єднання свічок — забезпечення виконання укладеної на сватанні угоди про намір поріднитися двом родам. Зауважимо, що практично на всій обстеженій території символічний акт об'єднання відбувався на порозі хати, тобто на лінії розмежування «свого» і «чужого» простору, а відтак наразі — «своєї» і «чужої родини».

Право на поєднання свічок закріплювалося за старшими свахами — хрещеними матерями молодят, які, припускаємо, уособлювали найстарших жінок роду (праматерів): «Сваха зі свахою на порозі стрічаються...» (с. Стеблі Пол. К., запис — ЛМН) [11]. Це був особливо значущий крок до творення нової родини, про що свідчить велика кількість обрядових пісень, які виконували під час цього обряду: «Єдна сванечка й у дома, / Друга сванечка в дорозі. / Зийдімоса, поцолуймоса / На першому й по-

розі» (с. Кричильськ Сарн. Р., запис — КОВ) [11]; «*Сваха свечки злучає, / Їє Господь стречає, / У великій дорозі, / Ї у свата на порозь...*» (с. Хотин Бер. Р., запис — КОВ) [11]. Тримаючи в руках свічки, свахи ставали правою ногою на поріг: «*Приступи, приданочко, до мене, / Є в тебе свічечка, є в мене. / Зліпимо свічечки в один гніт, / Зведемо діток в один рід*» [4, с. 114]; «*На порозі хресній злучали свічки. Як свічки злучали, то молодого вище свічку брали. Хресна молодого вже забирає. І в буханку хліба вставляли*» (с. Яринівка Бер. Р., запис — КОВ) [11]; «*Лінітеса свічки, / Любітеса дітки. / Шоб люди дивувалися, / Як діти ціловалися*» (с. Стрільськ Сарн. Р., запис — КОВ) [11]. Інформантки усвідомлюють вагомість цієї обрядової дії, адже у своїх розповідях наголошують: «*Рід молодого не пустять, поки свічки не зліплять*» [7, с. 40].

Лише після завершення цього обряду теща вітала майбутнього зятя — обсіпала зерном і запрошувала до хати. Злучення свічок відбувалося при всій родині молодії, з якими віталася рідня молодого: «*На день добрий тому, / Хто є в цьому дому, / Старому й малому / Ще й Богу святому*» (с. Курчиця Н-Вол. Ж., запис — ЦРВ) [11]. Хатні їм відспівували: «*Здоровії були, / Що ви нас не забули. / Старого й малого, / Ще й Бога святого*» (с. Червона Воля Н-Вол. Ж., запис — ЦРВ) [11]. Таким чином, дві родини засвідчували свою згоду на таке поріднення перед Богом і численних свідках.

Наступним етапом був спільний, уже як шлюбної пари, посад молодих. Наречену за стіл заводив брат, а як нема рідного брата, то двоюрідний брат, який ішов «впирод» і вів за рушник молоду. Молода проти кожного «клонитця і поцілює» три рази, і так до тих пір, поки всіх гостей не обійдуть, а гості співали: «*Розвівається вишне сад, / Веде Ваньочка на посад. / Розвівайся червона роза, / Пострічай їх Боже*» (с. Червона Воля Н-Вол. Ж., запис — ЦРВ) [11].

Наречений, перш ніж зайняти своє місце коло молодії, мав викупити його у брата, рідше у дружок. На цьому етапі весілля саме брат виступав уповноваженим представником родини дівчини, що засвідчувала згоду на її перехід до іншого роду. П. Лавровський, досліджуючи термінологію патріархальної родини, припускав спільне походження термінів

«брат» і «батько». Тож брата він розглядав як природного захисника та покровителя сестри — як за життя батьків, так і після нього [25, с. 28]. Здійсненню цієї санкції присвячено чимало пісень, у яких брат не лише «продає сестру», але дає батьківські настанови щодо влаштування майбутнього життя подружжя: «*Ой, брат сестру за стіл веде, / Ведучи навчає. / Ой, брат сестру за стіл веде, / Ведучи навчає. / Ой, будь сестра. Ой, будь сестра / Умная-розумная / Ой, будь сестра. Ой, будь сестра / Умная-розумная / Май діверки за братики, / Зовиці за сестриці. / Май діверки за братики, / Зовиці за сестриці*» (с. Погулянка Люб. В., запис — КОВ) [11]. Як бачимо, свою згоду на перехід до іншої сім'ї від імені родини давав брат молодії.

Дослідниками вказувалося на лаконічність семіотичного оформлення теми молодого: з погляду обряду переходу, соціальний перехід молодого — від хлопця до чоловіка, за своїм внутрішнім змістом був ідентичний соціальному переходу молодії — від дівчини до жінки [20, с. 33]. Видається, вся суть криється у актуалізації розірвання старих та набуття нових родинних стосунків. З огляду на це, головна увага була зосереджена саме на молодій, яка змінювала не лише свій соціальний статус (дівчина — жінка), а і найближче оточення (батька та матір — на све крів), звичний локус (батьківський дім — на чоловіків). Натомість, після завершення усіх обрядодій молодий, попри те, що також набував статус одруженого чоловіка, на відміну від жінки, хатніх родичів не міняв, як і в цілому своє життя.

На початку весілля рід молодії ставився до молодого досить зверхньо: «*Чого ти Іванку прийшов / Тут родиноньки немає, / Тато не вийде, не привітає / І про здоров'я не питає. /— «Ой єсть у мене родина, / Тут ріднесенський татусенько, / Ой він вийде і привітає, / А про здоров'я не питає, / Привітай, татусенько, привітай*» [26, арк. 4]; «*Ой ни сиди, жинишко, ни сиди, / Да йди собі по садочку походи. / Да нашипли вишеньок кишиньку / Да заниси тецицьци хоч жміньку. / Вона твоїх вишіньок скоштує, / Вона тобі дочечку подарує*» (с. Березичі Люб. В., запис — КОВ) [11]. Але вже ближче до моменту переїзду в оселю, де мешкав молодий з батьками, його вже позиціонували як справжнього господаря та захисника

дочки. Відтак саме до нього зверталися, замовляючи для неї добру долю: «*Ішла тещенька горею, зять по місяцю за єю, / Ой тещенко, моя матюнко, чим мене подаруєш?* / *Дарую, зятю, дарую, тобі корову рабую, / Ой тещенько, моя матюнко, за тебе не дзянькую.* / *Дарую, зятю, дарую, скриню, перину готую, / Ой тещенько, моя матюнко, за тебе не дзенькую.* / *Ішла тещенька горею, зять по місяцю за єю, / Ой тещенко, моя матюнко, чим будеш дароваті?* / *Дарую, зятю, дарую, Таню молодую готую, / Ой тещенько, моя матюнко, за тебе подзенькую»* (с. Березичі Люб. В., запис — КОВ) [11]. До молодого апелюють не лише батьки дівчини, а і вона сама: «*Ой, дружина дружиночку просила, / Ой, вечерай, дружейко, в батька мого. / Бо ти в мого — один день, / А я в твого — весь тиждень, / А од тижня — до року, / А от року — до віку»* [19, с. 211]. Як бачимо, у контексті розірвання старих та творення нових сімейних зв'язків під час весілля персоналії молодого приділяли значно менше уваги, ніж молодій.

Для молоді кульмінація обрядового дійства, що маркувало її перехід до нового статусу наставала із приїздом за нею молодого, а відтак — остаточного переходу молоді з батьківської оселі в чоловікову. На надзвичайність події вказують особливі обставини, а саме: — раптова тимчасова зміна фізичного стану молоді, — це не тільки її тілесна нерухомість, але й одночасно — сліпота та німота: «*Поїде наша Матрочка од в'єнца / Да не промовит слова»* [27, с. 108]. Показово, що на Середньому Поліссі зняття із неї покривала мала назву «будити молоду» [7, с. 170]. Зауважимо також, що у Новоград-Волинському районі Житомирської області, перед тим як молода мала вирушити в дім молодого, мати дівчини зв'язувала її рушником. І ніхто крім свекрухи не мав права його розв'язати.

Як показав аналіз зібраних польових матеріалів, у більшості районів Правобережного Полісся обряд покривання молоді відбувався у два етапи. Перший здійснювали в хаті молоді. «*Свахи молодого клали на стіл хліб, на якому молода схрещувала руки й схилила на них голову»* [4, с. 115]. Дружки у цей час їй співали: «*Ни вставай, (Марусю), ни вставай / Покиль тебе (Іванко) ни зведе, / Покиль тебе «серденько» ни назве»* [12, с. 101]. Під час покривання молоді досить часто викорис-

товували дерев'яні предмети: палицю (кий, дрючок), ложку: «*Ну а як же, за столом (молоду завивали. — О. К.). Заходив батько, бире і тако ложкою цим, ни тим боком, шо їдять, а тим другим. І так покривайло на молоду накладає»* (с. Грудки К-Каш. Р., запис — ЛНМ) [11], що підкреслювало винятковість дії. Знімати з молоді вінок та завивати могли найближчі представники її родини: батько, хрещена, але найчастіше це робила мати дівчини: «*Уже як вона сіли за стіл, значить, уже буде вибиратися туди — до свекрухи, і вже мати підходить. Полотно таке. Сами робили полотно таке. Одріжуть скіко там метрів — чотири чи з п'ять. Там скіко. І вона (молода. — О. К.) сидить за столом, а мати пудходить, вже тако накриє її, обмотає. І вже значить її везуть»* (с. Величче Ратн. В., запис — КОВ) [11]; «*То вже як забірали с хати, то вже її обвезували тим полотном ту голову. Замотають голову так о всьо, так тре було»* (с. Пнівне К-Кам. Р., запис — ЦРВ) [11]; «*Воно довге, по землі сова. Натєгла на голову, а вийшла на двір, та й того (скривала. — О. К.) не знімають, пока до молодого не дойде»* (с. Нуйно К-Кам. Р., запис — ЛНМ) [11]. У Зарічненському районі Рівненської області, «скривало» молодій дарувала та завивала саме «хрищона» мати. Гості при цьому три рази співали: «*Ой хто ж буде перекривало знимати, / Той буде воли-корови дарувати»* (с. Комори Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. Найчастіше скривало закручувала мати, «хрищона», зрідка батько. Закручували його за третім столом: «*Єто як вивозять молоду од матера»* (с. Кухітська Воля Зар. Р., запис — ЦРВ) [11].

Після від'їзду до молодого свахи співали пісень, у яких констатували остаточний, однонаправлений, без надії на повернення перехід дівчини до іншої родини, у сім'ю чоловіка: «*Надобраноч, матухно, надобраноч, / Ой бо вже я й іду ни на ноч. / Ой бо вже ж я й іду не на рік, / Да й од тебе рідная — на всьой вік»* [19, с. 78]; «*Нашій мамці да полегшало, / Сім'ї в хаті да поменшало. / А свекрусі до поважчало, / Сім'ї в хаті да побольшало»* [14, с. 139]; «*Бором, бором стежка йде. / Куди вона на ніч заведе: / Ой чи в ліс, чи в дуброву, / Ой чи до сверка в комору? / Думай, дитино, думай — / Чи пирипливеш Дунай? / Чи пирипливеш ріки / До свекрухи на вікі?»* [14, с. 159].

Очікуючи на приїзд молодят, родичі молодого виконували пісні, в яких вихвалялися чеснотами та статками нового члена родини: «Одчиняй, свекрухо, широко двері, / Іде невістка багата вельми. / Везе одержи повну комору, / Жене худоби повну обору» [19, с. 215]; «Не дивуйтеса, люде, / Багатирочка їде, / Везе бодні, теремочки, / Сама їде без сорочки» [19, с. 215]; «Вийді, вийді, свекрухо горбата, / Прихала невістка ой багата. / Вийди, вийди. свекрухо з калачем, / Приїхала невісточка ой з паничем» [19, с. 215]. «Дякую Богу, шо невісточка / Буде мені до користочка, / Буде вона дежу місити, / Буде вона воду носіти, / Буде хату месті, / А я, — переда весті» [19, с. 216]; «Вийди, вийди, матухно, й обгляди, / Що ми тобі привезли: / Чи коровицю, чи теля, / Чи невісточку й крутеля. / Чи коровицю рабую, / Чи невісточку молодую» (с. Лахвичі Люб. В., запис — КОВ) [11].

Поміж тим, від самого початку весілля і до моменту прийняття невістки у родину, у пісенних текстах, що виконували родичі молодого чітко простежувалася певна пересторога щодо неї. Молодому, що їхав за дружиною: «Ой чия ж то родина / Кругом дежечки ходила / Кругом дежечки, кругом хлібної / До молоді неверної ...» [19, с. 136]; «Да зв'язав нам піп руки, / Щоб не мали розлуки. / Сирею сирницею, / З чужею чужаницею» (с. Сенчиці Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. І про приїзд невістки свекруху сповіщали теж піснями: «Стружи, мати, ліску, 2 / Визе син нивістку: / У поле роботуху, / Й а в хати сокорух...» (с. Березичі Люб. В., запис — КОВ) [11]; «Одкривай, стара, ворота, / Привезлі чорта з болота, / З довгими косами, / З великими зубами» (с. Осова Дуб. Р., запис — КОВ) [11].

Аналіз пісенних текстів дає можливість твердити, що невістку до моменту здійснення над нею акту покривання родина молодого маркувала як небезпечну / нечисту / чужу істоту. І лише з наближенням до хати молодят співали: «В печі вогонь палає, / Свекруха хліб ламає. / Молода невісточка, / Добрий вечор дає. / Добрий вечор цьому. / Молодому дому. / Чи мні сісти, / Чи мніє статі, / Чи вернуца до хати» [19, с. 215].

Зустріч свекрухою невістки з образами та хлібом відбувається знову на порозі хати. Гості співали: «Ой приїхав хлопчина додому, / Дай хвалиться своєю женою. / Жена моя каліна-малина, / Як на тебе

дивитися мило. / Нихай буде дитя моє мило, / Аби мені ділечко й робило. / Аби тобі білу постіль слала, / Ох а мене матінкою звала» (с. Курчиця Н-Вол. Ж., запис — ЦРВ) [11]. Молода тричі обмінювалася хлібом зі свекрухою.

На порозі хати молода, звертаючись до свекрів, уперше після від'їзду з батьківського дому порушувала ритуальну німоту. Показово, що одними з перших її слів були терміни сваяцтва — «мама» та «батько», а на запитання свекрухи: «З чим ти, дочко, прийшла?» — вона тричі чемно відповідала: «З хлібом-сіллю, з вашою дитиною й червоною калиною» (с. Сергіївка Н-Вол. Ж., запис — КОВ) [11].

Вже з першого кроку, який молода робила в новій для себе оселі, вона намагалася подбати про свій майбутній статус у родині чоловіка, що передбачало виконання низки специфічних дій. Так, у північних районах Рівненщини «як молоду до його везуть, то дають їй тоже жито, щоб як приходила, то на свекруху, щоб сипала, а свекруха на їю сипє, одна перед одну» (с. Селець Дуб. Р., запис — КОВ) [11] — за свідченням інформантів, ця маленька сценка була ні чим іншим, як наразі жартидливе суперництво двох жінок за панування в родині. Власне, тій саме ідеї підпорядковане повсюдно відоме уявлення про черговість перетинання молодими порогу хати. Першою стати на нього, да ще правою ногою зазвичай поспішала наречена й до того треба було швидко пошепки промовити: «Я сьогодні старша всіх і краща за всіх, і багатша за всіх» (с. Бараші Єм. Ж., запис — КОВ) [11]; «Ваша хата — мой верх» [7, с. 106] і відтак мати надію, що вона весь свій вік матиме владу над хатніми родичами чоловіка. З огляду на ці «маніпуляції» молоді дружини мати молодого уважно стежила за діями невістки, адже їй також було відомо: як молода першою стане на поріг, тоді «вона буде хазяйкою, а не наймичкою» (с. Симони Єм. Ж., запис — ЦРВ) [11]. Ця традиція має універсальний характер. Її фіксують і в культурі інших слов'янських народів, зокрема у росіян: «Волк в избу, овцы — вон, хозяйка пришла!» или «Будьте все вы овечки, а я вам волчонок» [28, с. 123].

Завершити розпочаті представниками роду нареченої обрядодії із долучення молоді до нової для неї родини та до гурту заміжніх жінок мала мати молодого. Тому коли молода, обмотана рушником

(скривалом, покривалом, наміткою) заходила до хати, вона зі зверненням «мамо!» просила свекруху: «Розв'яжіть мене, мамо!». — Та їй відповідала: «Розв'язую рушник і зав'язую хустку» (с. Сергіївка Н-Вол. Ж., запис — ЦРВ) [11].

У різних районах Правобережного Полісся знімання «скривала» в домі свекрухи, що означало для дівчини завершення етапу переходу та залучення її до роду молодого, мало свої відмінності. Передусім це стосувалося безпосередніх виконавців обряду. Покрив з молодой міг знімати дружко та передавати матері молодого: «Дружко розматує скривальщину і кладе на дручок і вже тоді подає матері. Руками не бере, а бере на дручок знімає і закручує скривальщину свікрові за шию» (с. Воронки Вол. Р., запис — ЦРВ) [11]. Інколи дружко виступав лише посередником між молодим, що знімав скривало, та його матір'ю, якій воно призначалося: «У її знімає молодий і вішає на кий, який тримає дружко. Дружко тричі пройдесться з скривальщиною по хаті й віддає свекрусі. Свекруху замотують у те полотно, й вона з ним танцює» (с. Степангород Вол. Р., запис — ЦРВ) [11]. Поширеним варіантом було коли скривальщину знімала хрещена мати молодого. «Скривальщину знімала хрищона мати. Треба щоб вона була парна, вдовица чи покидана не скриває» (с. Малі Телковичі Вол. Р., запис — ЦРВ) [11].

У будь якому варіанті виконання обряду цей шматок полотна, принесений молодою, ставав подарунком свекрусі. Цю справу, у Зарічненському, Володимирецькому та Дубровицькому районах Рівненської області зафіксовано, що такий самий подарунок був передбачений і для свекра: «Коли мати дочку виражала до молодого, то вона її обкручувала навколо шиї такими двома платами. Було дві скривальщини. Знімали — да одну свікрові, а другу — свікрусі» (с. Озерце Вол. Р., запис — ЦРВ) [11]. Про такий перебіг свідчить і пісенний фольклор: «Ой свікорко, да мій батеньку, / Розкрий мою да голівоньку. / Розкрий мою да голівоньку, / То я піду на обороньку. / То я піду на обороньку, / Подивлюся на худобоньку. / Чи ж новоя й обора, / Чи ж хороша й худоба. / Ой новоя обора, / І хороша й худоба» (с. Морочне Зар. Р., запис — ЦРВ) [11].

Іншим варіантом залучення до роду було закидання скривала, знятого з молодой, на піч: «Покрива-

ло знімає хоронжий і накладає на свекруху, а потім кидає його на піч.... свекруха закрутує невістці хустку» (с. Полиці, Видрич К-Каш. Р., запис — КОВ) [11].

На Волині, після завершення обряду покривання, молода обсіпала свекрів пшеницею чи житом, що символізувало плідність у всіх її виявах — на полі, в коморі, в колісці, а отже майбутній добробут та процвітання родини: «Посіяла пшениченьку на новині, / Зостається Галечка й на чужині. / Нехай її пшениченька колоситься, / Нехай наша Галечка веселиться» (с. Переброди Люб. В., запис — КОВ) [11]; «Свікорко й невістку поздоровляє, / Свікорко й молоду й поздоровляй...: / — Да здорова й, доню, й у мему й дому, / Да й розпусти ж долю й по мему й поль... / Да й розпусти ж долю по мему полю, / Й а насінничко — й по настінничк...» (с. Любязь Люб. В., запис — КОВ) [11].

Під час покривання молодой відбувалося остаточне руйнування одних соціальних зв'язків та закріплення інших. Мова йде про протиставлення двох соціально-вікових категорій жінок через заміну предметів-маркерів. По один бік — вінок, а особливо барвінковий вінок молодой, що завжди був ознакою дівочтва та приналежності до молодіжної громади; по інший — кимбалка, чеpecь, намітка, хустка, що були маркерами соціально-вікової групи заміжних жінок. Цей момент переходу чітко простежується у текстах пісень: «Ой, як тобі, Ганусю, не жаль буде, / Як у саду барвінок цвісти буде, / Будуть іти усі дівки вінки плести, / Через твоє подвір'я будуть нести...» [7, с. 171]. Знімаючи вінка співали: «І чипець, і кибалка, / По цей вечір ти в батька, / Бач дівко, бач. / І чипець, і намітка, / По цей вечір ти дівка, / Плач дівко, плач» (с. Сimoni Єм. Ж. запис — ЦРВ) [11].

У Березнівському р-ні Рівненської обл. барвінковий вінок молодой мав бути висаджений на городі у свекрухи. Якщо він приймався швидко та легко, це було доброю прикметою, адже вірили, що молода без проблем «приживеться» у родині чоловіка: «Зов'єм Галоци веночка / З ярої руги сердечко, / Покотивса через юлоньку / да й вишньовий садоч... / Ой приймайса й, веночку, / У вишньовому й садочку, / Бо м'ни треба й привикати / в чужого батька й хат... / Ой приймайса й, веночку, / Помиж густими й садами, / Бо м'ни й треба

привикати / з чужими й диверам... / Ой приймай-
са й, веночку, / Помиж густими й купками, / Бо
мни треба привикати / з чужими ятровкам...»
(с. Князівка Бер. Р., запис — КОВ) [11].

Найповажніші жінки роду молодого, рідна або хре-
щена мати, дарували та вперше пов'язували моло-
дій хустку в знак прийняття її не лише до роду, а і до
своєї соціально-вікової групи: «Ми тебе, сестрице,
скриваєм, / Щастям, здоров'ям наділяєм, / Будь
здорова, як вода, / А багата, як земля, / А при-
гожа, як рожа» (с. Велика Рача Рад. Ж., запис —
МОС) [11]. Ці пісні перегукувалися з тим, що спі-
вали дружки, випроводжаючи молоду до молодого:
«Оставайса, да Мар'єчко, із бабамі, / А ми поїдем
на вечорки з гребнями. / Оставайса, да Мар'єчко,
да й дов'єку, / Годи-годи, да Мар'єчко, чолов'єку»
(с. Сарновичі Кор. Ж., запис — ЄЄВ) [11].

Свекруха, завивши невістку під молодичку, за-
свідчувала, що вона ставала «хозяйкою», оскільки
хустка — жіночий головний убір, усіма впізнаний
маркер: «То, то вже вона хозяйка. Нехай їсти ва-
рит» (с. Пнівне К-Каш. Р., запис — ЛНМ) [11].
Через готування їжі, а також прибирання хати, огляд
господарства здійснювалося ствердження молодой в
її нових сімейних та соціальних статусах: дружини,
невістки, молодичці. Це відбувалося поступово, че-
рез її активну діяльність, як господині, що приходи-
ла на зміну повній пасивності молодой.

Завершення невизначеного статусу для молодой
був безумовно очікуваним і прогнозованим, адже
ця мить яскраво представлена численними пісенни-
ми текстами: «Поділили коровай, / Поділили зі-
ллє / Сватоньки-братоньки, / Де наше весі-
лля? / Зробили ми діло / Аж чоло нам впріло: / З
коржа — паляницю, / З дівки — молодичю. / А із
коржа — хліба, / Із парубка діда. / А ви догадай-
тесь, / Горілкою впивайтесь» [29, с. 216]; «Сва-
тий понеділку / Потерав нашу дівку. / Посаді-
лі під поліцею, / Нараділі молодичею» (с. Люхча
Сарн. Р., запис — КОВ) [11]; «Посаділі пуд по-
ліцею, / Наряділі молодичю. / З коржа палані-
ца, / З девкі молодіца. / Посаділі до пуд лавкою, /
Нараділі да кимбалкою» (с. Люхча Сарн. Р., за-
пис — КОВ) [11].

Після завершення обряду покривання молода мала
проявити себе як справжня господиня дому. Вона за-
безпечувала нову сім'ю усім необхідним (рушника-

ми, настільниками, одягом та ін.). Не менш важли-
вим, у цей момент, було проявити здатність до під-
тримування ладу в хаті та господарстві.

Майже до середини ХХ ст., за збереження тра-
диційного способу життєдіяльності, коли селянські
сім'ї переважно продовжували своє існування в умо-
вах панування натурального господарства, увага до
приданого молодой була досить прискіплива. Перш
за все, молода мала забезпечити себе та свого чо-
ловіка всім необхідним: одягом, постільною білиз-
ною, рушниками, настольниками, утиральниками.
Як молоду «розобрали, то треба було ще на всі
кілочки повішати рушники, бо на ранок треба,
щоб вся сім'я утиралася» (с. Кричильськ Сарн. Р.,
запис — КОВ) [11]; «Молода молодому сорочку
шила та піджака. Вже вона все своє повішає, да
вже кажуть багата дівка» (с. Морочне Зар. Р.,
запис — ЦРВ) [11]. Тим самим, молода не тільки
робила свій подеколи досить вагомий внесок у за-
гальносімейний добробут, але й демонструвала перед
новими родичами свою вправність як робітничці.

Для молодой у новій соціальній ролі — заміжньої
жінки та невістки багато, що відбувалося вперше: пер-
ша шлюбна ніч, перша робота, перша гостина тощо.

З самого ранку на неї очікували нові випробуван-
ня, під час яких родичі молодого влаштовуватимуть
їй «іспити» на хазяйновитість. Вставши, молода мала
прибирати хату: «мете, мете, а вони беруть знов
розкидають. Да вже ганьбуют, шо не вміє заміта-
ти. Єто так вже з молодей вередували» (с. Малі
Телковичі Вол. Р., запис — ЦРВ) [11]. Прибрав-
ши, самостійно зварити обід. «Невістка вже хо-
лодний борщ варить» (с. Луко Вол. Р., запис —
ЦРВ) [11]. Свекруха вже на другий день до печі не
встає, а дарує невістці коцюбу й вилки. Для того,
щоб приготувати їжу, молода мала принести дров та
води, що також було, наче випробування. «Знають,
шо уже молода буде йти на двір, то накидають
дров, полінне. Як молода йде та подиме, то зна-
чить вона буде хазяйка. А є така, шо йде і пере-
ступить. Єто вже каже, шо не хазяйка. І єто ви
знаєте золота правда» (с. Перекалля Зар. Р., за-
пис — ЦРВ) [11]; «Висилают її води принести,
то не дают донести до хати, да все виллют»
(с. Полиці Вол. Р., запис — ЛНМ) [11].

Одночасно найперші дії молодой у чужій для себе
хаті — прибрати, замести, принести води та дров,

запалити піч мали відтворити і упорядкувати новий для себе простір, по-можливості «переобладнати» його так, щоб безконфліктно, органічно вписати себе у мікросвіт нової родини. Про це свідчать чимало записів: «Чотири невістки було в одній хаті, до єдней печі. Хата невелика — одна, а там сїни й комора. І вони в хаті тій спали. У кожній був чоловік, ну там діти. Одна стелить свою пустаїль і примуцїє там стульці, лягає тут спати. Друга тут спати. А дві невістки на тому тримустові: одна невістка сюди стелить головою, а друга — сюди» (с. Погулянка Люб. В., запис — РЮП) [11]. Особливо актуально це було у великій патріархальній сім'ї, де в одній хаті проживало кілька малих сімей і кожна жінка хотіла якось відділити свою сім'ю, себе і свого чоловіка від решти.

Значимим випробуванням було освоєння молодого ролі господині дому, зокрема у спілкуванні з гостями. Про це свідчить наявність на Правобережному Поліссі як обов'язкового етапу відвідування молодого її родиною у домі свекрів з метою закріплення нових родинних зв'язків — «перезов», «кури», «цигани», «пирого»: «В перезов везли молодій гостинці, пироги і так сутки те весілля гуляли» (с. Комори Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. На цьому етапі у пісенному діалозі між двома родами вже чітко прослідковується усвідомленість того, що дівчина набула нових статусів та зв'язків спорідненості. Родичі молодого співали: «Високї вербоньки поросли, / Куди нашу Гальочку завезли. / Поїдем вербоньки рубати, / Поїдем Гальочку щукати» (с. Борове Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]; «Вийди, Манічко, вийди, / Вийди, Манічко, вийди, / Чи нема тобі кривди? / Пожалійся родоньку / Й забірем до домоньку, / Забірем додомойку» (с. Залізниця Люб. В., запис — КОВ) [11]. На, що їм відповідав рід молодого: «Ни журися, моя матухно, ой / Ни журися, моя матухно / Тут же я у добро впала. / Тут же я у добро впала, / Ой як пчїлка на медку стала. / Сама піч пироги пиче, 2 / Сама вода в хату тиче» (с. Лобна Люб. В., запис — РЮП) [11].

Звернім увагу на мотив «невпізнання» під час цих перших відвідин батьками молодого своєї власної дитини. Про маркованість цієї дії свідчить той факт, що родичі молодого вдавалися до універсального прийому «фальшування»: «Виводили гиншу якусь: чи познають, чи та, чи не тая» (с. При-

кладники Зар. Р., запис — ЦРВ) [11], на що родина молодого виказувала обурення: «Шо ви зробили з меї дочки?» (с. Локниця Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. Виконання цієї дії виглядає цілком закономірним, оскільки тепер дівчина справді вже «не тая» — вона стала частиною іншого роду.

Кульмінацією цієї зустрічі було виконання особливої пісні для родини молодого: «Трепала Надечка білий льон, / Да гонила презнаний з хати воно, / Ой ідіте преззвани додому, / Шоб не було мені молодой дотьону» (с. Бутейки Сарн. Р., запис — КОВ) [11]; «Ой чисала Манечка білий льон, / Виганяла й пиризьв'ян, ой з хати вон. / Ой ідіте преззв'яни з хати вон, / Бо я буду чисати білий льон» (с. Перекаля Зар. Р., запис — ЦРВ) [11]. Як бачимо, вимальовується зовсім інший образ новоявленої молодого дружини — енергійної, повсякчас готової до рішучих дій, до того ж остаточно включеної до нової родини.

Проте встановлення нових сімейно-родинних стосунків із закінченням весілля продовжувалося. Для всієї обстеженої території діяла регламентація післявесільних відвідувань молодого своєю родиною, відомих під назвою «пирого», «гості», «беседа», «калачі», яка передбачала заборону іти до своїх батьків раніше ніж за тиждень по весіллю. На «пирого» до своєї матері (і батька) могла іти сама молода, разом із молодим, а також його батьками. Приходили на гостину не з порожніми руками.

Висновки. Проаналізувавши основні етапи весілля, притаманні жителям Правобережного Полісся, ми можемо твердити, що з другої половини ХХ століття відбувається значне спрощення весільного обряду. Все частіше молодь сама обирала собі пару, керуючись особистими вподобаннями, а не економічною доцільністю. Злиття окремих елементів весілля в один вносили зміни у механізми творення нових зв'язків спорідненості через інститут шлюбу, залишивши актуальним зміну головних опозицій: свій-чужий. Актуальними zostалися основні етапи та предмети, що маркували статус нових членів родини: закріплення згоди на поріднення між родинами через спільні частування та обмін подарунками; вживання батьками молодят стосовно один одного спеціальних термінів свояцтва — сват і сваха; скуповування дівчини у її родини; запалювання сімейної свічки; знімання з молодого вінка та пов'язування

хустки, як символу її нового життя у статусі господині дому. Поступово до пасивного лексику переходили архаїчні терміни свояцтва, що номінували родичів, які у великій сім'ї, здебільшого, проживали під одним дахом: *дівер, зовиця, швагер, швагерка, свояк, свість, ятровка, полуйничка, дядина*. Їх місце займали узагальнюючі номени: зять, невістка, брат, сестра, тітка тощо.

Список скорочень у назвах областей і районів

Волинська область — В., райони: Любешівський — Люб., Ратнівський — Ратн.

Житомирська область — Ж., райони: Ємільчинський — Єм., Коростенський — Кор., Народицький — Нар., Новоград-Волинський — Н-Во., Олевський — Ол., Радомишльський — Рад.

Київська область — К., райони: Іванківський — Ів., Поліський — Пол.

Рівненська область — Р., райони: Березнівський — Бер., Володимирецький — Вол., Дубровицький — Дубр., Зарічненський — Зар., Камінь-Каширський — К-Каш., Костопільський — Кост., Сарненський — Сарн.

Умовні скорочення імен збирачів польових матеріалів

Єфремов Євген Васильович — ЄЄВ

Кондратюк Олена Володимирівна — КОВ

Цапун Раїса Володимирівна — ЦРВ

Лещенко Наталя Миколаївна — ЛНМ

Рибак Юрій Петрович — РЮП

Мандибуря Олеся Святославівна — МОС

- Сумцов Н. О свадебных обрядах, преимущественно русских. Харьков, 1881. 214 с.
- Вовк Ф. Шлюбний ритуал та обряди на Україні. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. С. 219—323.
- Здорова Н. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ: Наукова думка, 1974. 159 с.
- Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1988. 192 с.
- Борисенко В. Жіночі весільні чини традиційній обрядовості українців. Народна культура українців: життєвий цикл людини: у 5 т. Київ: Дуліби, 2012. Т. 3: Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. С. 161—164.
- Борисенко В. Семейные обычаи и обряды. Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья. Минск: Наука и техника, 1987. С. 153—182.
- Несен І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX—XX ст.). Київ, 2005. 276 с.
- Несен І. Міфобрядовий аспект простору у весілі Центрального Полісся. Етнічна історія народів Європи. 2002. Вип. 13. С. 41—46.
- Романюк П. Из опыта картографирования свадебного обряда правобережного Полесья. Полесский этнографический сборник. Москва, 1983. С. 198—205.
- Романюк П. Поліське весілля: обряд і лексика. Полісся: мова, культура, історія. Київ, 1996. С. 110—113.
- Архів Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф.
- Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді Житомирського повіту. Етнографічні матеріали. Житомир, 1920. 160 с.
- Кравченко В. Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини. Київ, 2009. Т. 2. 640 с.
- Борисенко В. Така житка...: Культура повсякдення українців Чорнобильського Полісся (за матеріалами етнографічної експедиції 1994 р.). Київ, 2011. 224 с.
- Словник української мови: в 11 т. Київ, 1978. Т. 9. 916 с.
- Ефименко А. Исследование народной жизни. Москва, 1884. Вып. 1. 382 с.
- Гримич М. Угоди за звичаєвим правом українців в XIX — на початку XX століття. Етнічна історія народів Європи. 2003. Вип. 15. С. 11—18.
- Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной имп. Географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы исследования собранные д. чл. П.П. Чубинским. СПб., 1872. Т. I. 655 с.
- Весільні обряди Рівненщини. Рівне, 1996. 192 с.
- Маєрчик М. Ритуалі тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. Київ: Критика, 2011. 320 с.
- Степанець Б. Крестьянская свадьба в Южном Полесье (Этнографический очерк). Записки Северо-Западного отдела Русского географического общества. Вильна, 1910. Кн. 1. С. 161—196.
- Несен І. Весільний обряд: традиційна структура. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів, 2003. Вип. 3. С. 297—322.
- Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді Житомирського повіту. Етнографічні матеріали. Житомир, 1920. 160 с.
- Весілля: у 2 т. Київ, 1970. Т. 1. 454 с.
- Лавровский П. Коренное значение в названиях родства у славян. СПб., 1867. 118 с.
- Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Ф. І. Спр. 1471. 85 арк.
- Етнографічні матеріали, зібрані Васильом Кравченком на Україні, а більшістю — в межах Волині. Житомир, 1920. Т. 1. 200 с.
- Гура В. Механізми створення нових родствених відношень у весільному обряді. Категорії родства в мові та культурі. Москва: Индрик, 2009. С. 116—129.

29. Весілля села Городець Володимирецького району Рівненської області. *Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся*. Рівне. 2003. Вип. 4. С. 203—217.

REFERENCES

- Sumtsov, M. (1881). *On wedding ceremonies, mainly Russian*. Kharkov [in Russian].
- Vovk, F. (1995). Marriage ritual and ceremonies in Ukraine. *Studies from Ukrainian ethnography and anthropology*. Kyiv: Art [in Ukrainian].
- Zdorovega, N. (1974). *Essays on folk wedding ceremonies in Ukraine*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (1988). *Wedding customs and ceremonies in Ukraine: Historical-ethnographic research*. Kyiv [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (2012). Women's wedding ceremonies of the traditional ritual of Ukrainians. *National culture of Ukrainians: life cycle of a person* (Vol. 3, pp. 161—164). Kyiv: Dulidy [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (1987). Family customs and rituals. *Social, family life and spiritual culture of the population of Polesia* (pp. 153—182). Minsk: Nauka y tekhnika [in Russian].
- Nesen, I. (2005). *The wedding ritual of Central Polissya: the traditional structure and forms of relic (mid XIX — XX centuries)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Nesen, I. (2002). The mythological aspect of space at the wedding of the Central Polissya. *The Ethnic History of European Nations* (vol. 13, pp. 41—46) [in Ukrainian].
- Romanyuk, P. (1983). From the experience of mapping the wedding ceremony of the Right-bank Polesye. *Polesye ethnographic collection* (pp. 198—205). Moscow: Nauka [in Russian].
- Romanyuk, P. (1996). Poliss'ke wedding: ritual and vocabulary. *Polissya: language, culture, history* (pp. 110—113). Kyiv [in Ukrainian].
- Archive of the State Scientific Center of Cultural Heritage Protection from Technogenic Catastrophes [in Ukrainian].
- Kravchenko, V. (1920). *Customs in the village of Zabridi, Zhytomyr district. Ethnographic materials*. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Kravchenko, V. (2009). *Collected works and materials from the archival heritage* (Vol. 2). Kyiv [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (2011). *This zhytka...: The culture of the Ukrainian people of the Chernobyl Polissya (based on the materials of the ethnographic expedition in 1994)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1978). *Dictionary of the Ukrainian language* (Vol. 9). Kyiv [in Ukrainian].
- Yefimenko A. (1884). *Study of national life* (Vol. 1). Moscow [in Russian].
- Hrymych, M. (2003). Agreements on the customary right of Ukrainians in the nineteenth and early twentieth centuries. *Ethnic history of the peoples of Europe* (Vol. 15, pp. 11—18). Kyiv [in Ukrainian].
- Chubinsky, P.P. (Ed.) (1872). *Proceedings of ethnographical-statistical expedition to the West-Russian region, curb imp. Geographical society. Southwest Division* (Vol. 1). St. Petersburg [in Russian].
- Wedding rituals of the Rivne region* (1996). Rivne. [in Ukrainian].
- Mayerchuk, M. (2011). *Ritual and body. Structural-semantic analysis of Ukrainian rituals of the family cycle*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Stepanets, B. (1910). Peasant Wedding in Southern Polesie (Ethnographic Essay). *The Notes of the North-Western Division of the Russian Geographical Society* (Vol. 1, pp. 161—196). Vilna [in Russian].
- Nesen, I. (2003). Wedding ceremony: traditional structure. *Polissya of Ukraine: materials of historical and ethnographic research* (Vol. 3, pp. 297—322). Lviv [in Ukrainian].
- Kravchenko, V. (1920). *Customs in the village of Zabridi, Zhytomyr district. Ethnographic materials*. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Shubravskaya, M. (Ed.) (1970). *Wedding in 2 volumes* (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Lavrovsky, P. (1867). *The root value in the names of kinship among the Slavs*. St. Petersburg [in Russian].
- Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky*. F. 1. Od. 1471. 85 sheets [in Ukrainian].
- [Kravchenko, V.] (1920). *The ethnographic materials collected by Vasyl Kravchenko in Ukraine, and by the majority — within Volyn* (Vol. 1). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Gura, V. (2009). Mechanisms for creating new kinship relations in a wedding ceremony. *Kinship categories in language and culture* (pp. 116—129). Moscow: Indrik [in Russian].
- Wedding of the village Gorodets Volodymyrets district of the Rivne region. (2003). *The Ethnocultural heritage of Rivne Polissya* (Vol. 4, pp. 203—217). Rivne [in Ukrainian].